

Het tweede alfabet in *Deviant* gaat over bijzondere mensen. Hun overeenkomst is dat zij door hun omgeving of door het psychiatrisch bedrijf als abnormaal werden beschouwd, maar desondanks of juist daardoor een bijzondere betekenis voor de mensheid hebben gekregen.

Sylvia Plath, Londen, 1959.

Foto: Rolle Mckenna

Sylvia Plath

(1932-1963)

Sylvia Plath is in Nederland vooral bekend als de jonggestorven schrijfster van de sleutelroman *The Bell Jar* (De glazen stolp). In deze roman verwoordt zij treffend en op grond van eigen ervaringen de gevoelens en gedachten van Esther Greenwood, een begaafde, ambitieuze jonge vrouw die zo lijdt onder de maatschappelijke druk dat ze na met vernietigende elektroshocks te zijn behandeld volledig instort en probeert zichzelf te doden. Het boek is tevens een bittere satire op het Amerika van de jaren vijftig, waar de betrekkelijke vrijheid die vrouwen tijdens en kort na de Tweede

Wereldoorlog hadden, vanaf 1948 danig werd ingeperkt; vrouwen dienden zich volledig en charmant te wijden aan man, kinderen en gezin. Het gezin als heilig symbool van het Vrije Westen was niet alleen inzet van de Koude Oorlog, maar moest ook dienen als buffer tegen Het Rode Gevaar.

Hoewel *The Bell Jar* natuurlijk ook in Amerika en Engeland gekend en gewaardeerd wordt, berust Plath's roem daar vooral op haar gedichten die bij het eerste uitkomen van *Ariel* in 1968 direct werden herkend als grote poëzie. Zij wordt met name in Amerika,

wel gezien als *feminist-avant-la-lettre*, die voor het begin van de tweede feministisch golf ongeëvenaarde gedichten schreef over de slachtoffering van vrouwen en over vrouwelijke woede en opstandigheid. Dat deed ze in een heel eigen taal met mythische en psychoanalytische dimensies. Verlies en smart worden zo verwoestend voorgesteld, dat het een wonder mag heten dat de lyrische ik-persoon het overleeft. Dit alles maakt haar poëzie tot de meest verontrustende en ontregelende van haar tijd. Plath's proza en poëzie zijn onontwarbaar verstrengeld met haar leven; haar leven was haar hoofdthema

en cruciaal voor haar werk. Maar het valt niet uit te maken of en in hoeverre de op papier geconstrueerde trauma's werden gedekt door de werkelijkheid. Plath overschrijdt vele grenzen, inclusief die tussen leven en kunst.

Het is een barre stervenskoude winter, de winter van 1962-'63 waarin Sylvia Plath zich het leven beneemt in haar Londense appartement. Haar sleutelroman *The Bell Jar* is net uitgekomen en ze heeft in één doorlopende eruptie de gedichten geschreven die haar van *minor* tot *major poet* zullen maken: de bundel *Ariel*.

Elektroshocks

Voor haar fatale daad leed Plath meer dan tien jaar aan depressies, angsten en paniekaanvallen die mogelijk mede te wijten zijn aan elektroshocks gevolgd door geestelijke instorting en een zelfmoordpoging in 1953. Afgezien daarvan kreeg ze in de laatste drie jaar voor haar dood ook aardig wat te verwerken: twee bevallingen, een miskraam en een blindedarmoperatie. Daarbij kwam de ontrouw van haar echtgenoot, de dichter Ted Hughes, en hun uiteengaan. Vervolgens een zware verhuizing van Devon naar Londen in november '62 en in december-januari een uitputtende griep met hoge koorts van haarzelf en de kinderen. Door de aanhoudende strenge vorst vielen herhaaldelijk de verwarming en elektriciteit uit in Londen. 's Avonds en 's nachts miste ze de aanspraak van een ander mens, de telefoon was nog niet aangesloten. Omdat kinderoppas moeilijk te vinden was, kon ze er ook niet uit.

Vanaf oktober 1962 had ze maandenlang vanaf vier uur 's ochtends met ijzere discipline geschreven aan *The Bell Jar* en aan de meer dan veertig gedichten voor *Ariel*. De rest van de dag was voor de kinderen, het huishouden en het opknappen van de nieuwe woning. Aan haar moeder schrijft ze in december dat ze ondanks alle beslommeringen 'heel gelukkig' is om te wonen in 'precies de straat en precies het huis waar ik altijd wilde wonen'. Ze is bovendien 'onvoorstelbaar gelukkig om weg te zijn uit de schaduw van Ted'. De laatste fase van haar le-

ven is tevens de meest vruchtbare. Dan treedt in februari '63 een diepe depressie in. De primitieve antidepressiva die ze van haar huisarts krijgt helpen niet. Volgens haar moeder was ze volkomen uitgeput.

Bijen

Sylvia Plath werd geboren in oktober 1932 in Boston, Massachusetts (VS) als dochter van Aurelia Schober en Otto Plath. Als ze bijna drie is, krijgt ze een broertje, Warren. Aurelia, de ambitieuze dochter uit een Oostenrijks immigrantengezin, die zich door zelfstudie intellectueel en maatschappelijk heeft opgewerkt, stimuleert haar kinderen al vroeg in lezen en leren, schrijven en tekenen. Zij mag na hun huwelijk niet meer werken van haar man. Otto, afkomstig uit een arbeidersgezin in het Pools-Duitse Grabov – door Plath 'een manisch-depressief gehucht in het zwarte hart van Pruisen' genoemd – had zich tot afgrijzen van zijn Lutherse familie bekeerd tot het Darwinisme en studeerde biologie en entomologie, met bijen en hommels als specialisme. (Bijen zijn een terugkerend thema in het werk van Plath.) Hij doceerde zoologie en Duits aan de universiteit van Boston en schijnt een nogal patriarchale huistiran te zijn geweest met weinig aandacht voor zijn gezin. Beide ouders waren sterk idealistisch en pacifist. Een week na Sylvia's achtste verjaardag in 1940, sterft haar vader aan longontsteking bij de complicaties van een verwaarloosde suikerziekte.

Al vroeg geeft Sylvia blijk van veelzijdige begaafdheid. Op de middelbare school haalt ze de hoogste cijfers, schrijft proza en poëzie die gepubliceerd wordt. Als ze merkt niet aantrekkelijk gevonden te worden door de medescholieren, ontwikkelt ze een strategie om een 'populair meisje' te worden en slaagt daarin. Ze is dan een succesvol *all American girl*.

Gefinancierd door haar moeder en de schrijfster Olive Higgins Prouty, haar maeenas, begint ze in 1950 als beursstudente haar studie aan Smith College, een van de oudste colleges voor meisjes in de VS. Schrijfster

en tijdgenote Adrienne Rich treft in 1979 Smith aan als een instituut dat 'zich tot doel stelt de dochters van de aan de macht zijnde elite op te leiden om als *token women* in het academische mannenbolwerk te fungeren en om te trouwen met hun mannelijke tegenhangers'.

In haar dagboek van 1951 schrijft de achttienjarige Sylvia: 'Als vrouw geboren te zijn is mijn verschrikkelijke tragedie'. Ze ziet haar vrouwelijkheid als een beperkende conditie en geeft herhaaldelijk blijk van hevige jaloezie op haar mannelijke concurrenten voor wie alle maatschappelijke mogelijkheden als vanzelfsprekend openliggen.

Op zoek naar haar eigen stem worden de gedichten die ze in deze periode schrijft nogal eens afgekeurd omdat thema en stijl niet voldoen aan de heersende opvattingen. Ze past zich aan en schrijft 'gladde saaie versjes' in strakke schema's. Haar brieven naar huis zijn onveranderlijk opgewekt en tonen niets van het verdriet, de (faal)angst en de woede die haar leven beheersen. Verbeten richt ze zich op het afwerken van haar studieprogramma om de hoge verwachtingen van haar hardwerkende moeder en haar maeenas waar te maken. Uiterlijk heeft ze succes, haar werkelijke gevoelens zijn voorbehouden aan haar dagboek.

Glazen stolp

Deze afsplitsing/opsluiting van zo'n belangrijk deel van haar persoonlijkheid leidt in 1953, wanneer ze als gastredactrice een maand in het waanzinnig opwindende New York verblijft, tot een depressie. Als naïef, beschermd opgegroeid plattelandsmeisje is ze niet bestand tegen de genadeloosheid van de grote stad waar ze niet het gebruikelijke succes heeft. Haar bijna dwangmatige zoeken naar een geschikte huwelijkskandidaat leidt slechts tot teleurstelling. In ernstige verwarring, vervreemd van zichzelf en de omgeving, 'als onder een glazen stolp', komt ze weer thuis. Ze lijdt al weken aan slapeloosheid. De huisarts stuurt haar, als slaappillen niet meer werken, naar een psychiater die haar in de plaatselijke staatskliniek

slecht uitgevoerde, gruwelijke elektroshocks laat ondergaan. 'Ik vroeg me af wat ik voor verschrikkelijks had misdaan', schrijft ze later. Onmiddellijk daarna raakt ze in een nog diepere crisis en doet thuis een zelfmoordpoging. Na twee dagen wordt ze gevonden in de kelder van hun huis, in diepe coma. Ook nu weer schiet Olive Prouty te hulp; ze betaalt mee aan de opname in een privékliniek, waar Sylvia insulinertherapie krijgt, gesprekken met Ruth Beuscher (dr. Nolan in *The Bell Jar*) en... elektroshocks. Maar Beuscher stelt haar gerust dat die niet zo vreselijk hoeven te zijn: 'als het goed gebeurt is het net of je inslaapt'. Hierna gaat het inderdaad beter: 'de glazen stolp' gaat omhoog.

Plath probeert wanhopig de maatschappelijke eisen, die ze zich deels eigen maakt, te combineren met haar eigen ambities. Na in 1955 *summa cum laude* te zijn afgestudeerd aan Smith, lijkt dat te lukken in Engeland waar ze de veelbelovende jonge dichter Ted Hughes ontmoet op Cambridge University. Ze vallen als een blok voor elkaar en trouwen enkele maanden later in juni '56. Het tweede jaar jaar in Cambridge sluit ze af met een *master's degree* in '57.

In Ted vindt ze, naast grote liefde, nog iets van groot belang; hij is 'veel beter' dan zij, dus ze hoeft niet bang te zijn voor afgunst die 'zo veel schrijvende mannen' bij haar hebben; ze hoeft zich 'niet in te houden'. Integendeel; hij moedigt haar aan en is haar 'beste criticus'. Uit de dagboeken blijkt dat ze zelfs openlijke conflicten met hem kan hebben zonder angst voor verlies van liefde. Jaren later tekent ze aan dat hij 'niet van gezeur houdt' en 'hij noemt alles gezeur wat hij niet wil horen'.

Herrijzenis

Na Cambridge keert ze met Hughes terug naar Boston om literatuur te doceren aan Smith College. Ze heeft moeite met lesgeven en raakt gefrustreerd omdat ze zich door tijdgebrek niet kan concentreren op haar eigen schrijven. Ze stopt ermee en werkt een tijd als

administratieve kracht bij het Massachusetts General Hospital. Door inzage te hebben in patiëntendossiers krijgt ze meer inzicht in psychiatrische ziektebeelden en hun behandeling.

In de zomer van '59 maakt het paar een rondreis per auto door de Verenigde Staten. Ze verblijven een tijd in de kunstenaarscolonie Yaddo, Saratoga Springs. Het is een productieve periode voor Plath; ze is zwanger en de vele gedichten die ze hier schreef – met name *Mushrooms* en *Poem for a Birthday* – tonen haar plezier in die conditie. In dat laatste vers maakt ze een verbinding tussen haar zwangerschap en haar herrijzenis uit de nachtmerrie van psychische desintegratie en 'elektrokutie'. Ze krijgt een steeds grotere weerzin tegen Amerika en verheugt zich op de terugkeer naar Engeland.

Eind '59 verlaten Plath en Hughes de VS om in Engeland een gezin te stichten. Tot augustus '61 wonen ze in Londen waar Frieda Rebecca geboren wordt, dan verhuizen ze naar een cottage in het landelijke Devon. Daar wordt in februari '62 Nicolas Farrar geboren. Haar bundel *The Colossus* wordt uitgegeven in Londen en de VS. Ze begint te werken aan *The Bell Jar* en aan de gedichten die later tot Ariel

zullen leiden. In de vroege herfst van 1962 gaan Plath en Hughes uit elkaar, nadat zij heeft ontdekt dat hij een verhouding heeft met Assia, de vrouw van de jonge Canadese dichter David Wevill. Alleen met haar kinderen in Devon komt ze in de meest productieve fase van haar scheppende leven. Tussen september en december schrijft ze minstens veertig gedichten van immense kracht, vaak twee per dag. Voor een schrijver zo nauwgezet en zelfkritisch als Plath een ware vloedgolf.

Moe van het geïsoleerde bestaan in Devon, maar opgetogen over haar creatieve doorbraak, verhuist ze met haar kinderen terug naar Londen. Ze blijft schrijven, maar minder gedreven. Het schijnt dat ze hier ook begon aan een tweede roman met haar huwelijk als onderwerp. Dit manuscript is nooit vrijgegeven door de Erven Plath, als het nog bestaat.

Plath stierf zonder erfenisregeling en Hughes werd beheerder van haar literaire nalatenschap. Het is hem veelvuldig kwalijk genomen dat te heerszuchtig te hebben gedaan, met veel oog voor zijn eigen belangen. Naar zijn zeggen was dat 'in het belang van de kinderen'.

✍️ Fried van Bijnen